

Tyskerne i 1940

Plans

VENNER ELLER KRIGSFORBRYTERE?

— Hadde bildene i boka om krigen i Østerdalen og Gudbrandsdalen sett med tyske øyne vært kjent før, ville general Pellengahr, som ledet troppene, blitt dømt som krigsforbryter. Tyskerne gjorde seg skyldig i en serie

uforståelige myrderier og andre ugjerninger, men generalen reddet seg ved å hevde at han ikke visste hva troppene foretok seg.

HA: Kåre Prytz

— Boka har bilder som viser at generalen fulgte troppene. Likevel burde boka ikke ha vært gitt ut, fordi den gir et forvrengt og idyllisert inntrykk av det som skjedde.

Dette sa Erling Storrusten på konferansen om okkupasjonshistorien i Hedmark og Oppland. I Ringsaker ble 21 sivile henrettet, og befolkningen måtte marsjere foran tyskerne som fender mot nordmennene til Brøttum. I Vardal ble åtte norske krigsfanger henrettet uten grunn, en annen gang to fanger, en tredje gang tre. Her ble også sivilbefolkningen brukt som skjold for å stoppe skytingen. I Nord-Gudbrandsdal ble 40 kvinner og barn plasert på trevet i en bygning, mens de omringede tyske troppene holdt ut bak steinveggene nedunder. Forfatteren mente at tyskerne her hadde oppført seg anstendig til krig å være. Storrusten svarte at boka savner en objektiv ramme. Gi inn teksten til krigsinvalidforbundet, sa han.

— Dette er historien sett med tyske øyne, sa forfatteren Sven T. Arneberg, og konferansens leder, førstemanuensis Tore Pryser. — Den har vi savnet inntil nå.

Denne debatten, etter en lysbilledserie fra boka, var illustrerende for meningene i Folkeuniversitetets møte mellom historikere, heimfront, norske krigsdeltakere, sivile NS-folk, og norske frontkjempere på tysk side. Hovedtemaet var at krigshistorien har vært for ensidig fremstilt av krigens vinnere, og at det nå er tid for et mer nyansert bilde.

KRIG ELLER IKKE?

Konferansen kom ikke nærmere det gamle

tema om Stortinget i sitt møte i Elverum 10. april 1940 ga regjeringen fullmakt til å fortsette krigen. Førstemanuensis Ole Kristian Grimnes var i tvil om Stortinget virkelig stemte i denne saken, og om flertallet foretrakk en «dansk løsning» mrd forhandlinger. En tidligere NS-tillitsmann hadde lydbånd hvor utenriksminister Halvdan Koth sa at noen slik fullmakt aldri hadde eksistert. At historikerne skrev historier og ikke historie.

Forsker Øystein Sørensen mente forskerne nå måtte se okkupasjonsårene i et nytt perspektiv. Var NS i virkeligheten en revolusjonær bevegelse, og ikke forrædere? Det var ikke enestående for NS å sikre seg makten på utenlandske bajonetter. Venstresiden hadde etter første verdenskrig hevdet at «hovedfienden står i vårt eget land». Han mente NS måtte vurderes mot europeisk facisme og nasjonalistiske strømninger i resten av Europa. I vår vurdering av velferdsstaten antydte han at forskere også måtte trekke inn tenkemåter i sosialdepartementet under krigen. Hans konklusjon var at vi må vurdere krigshistorien som annen historie uten helter og forrædere.

Sverre Østhagen var enig i at det etter så mange år var på tide med et nyansert syn. Men vi må ikke bli så rettfærdige at pendelen svinger må den motsatte siden. Der vrenses det også på historien.

UENIG

Age Skramstad, konsentrasjonsleirfange i halvannet år, hadde lite til overs for at forskere, som var født til en selvfølgelig frihet og veldekket bord, prøvde å fremstille nazistene som noe annet enn de var. Det som

nordmenn reagerte imot var at de innførte ettpartisystemet, og for folk flest var det likegyldig om de søkte støtte i Hitlers «Mein Kampf» eller Marx' «Kapitalen», sa han. At folk tenkte riktig ser vi i dag når kommunistpartiene oppløser seg selv fordi de har havnet i grøfta. — Tenk over det, historikere, når dere plaserer NS i norsk historie!

Han ble imøtegått av en representant fra NS-siden, fylkesfører Ragnar S.Grude:

— Vi er mennesker som reagerte og handlet ut fra våre forutsetninger, og vi forlanger å bli oppfattet som subjekter, og ikke ha et særtempel, sa han. — Vi hadde før krigen kjempet forgjæves for det norske forsvaret, og vi opplevde at tyskerne fikk nesten fritt spill da det ble alvor. Vi mente også å vite at i Russland var 12 millioner mennesker masakrert av det kommunistiske diktaturet. I dag erkjenner alle at vi hadde rett. Skal vi snakke om revolusjon i dette landet, var det da Gerhardsen etter krigen tok stemmeretten fra 200.000 stemmeberettigede.

NYTT SYN

Den tidligere SS-offiseren Arnfinn Vik, som først deltok i krigen i Norge i 1940, og deretter gikk i tysk tjeneste på Leningrad-avsnittet og i Finland, sa han fikk et helt nytt syn på krigen i Norge da han hadde gjennomgått den tyske krigsskolen. Hvis de norske soldatene og offiserene hadde fått tilnærmet den samme opplæringen som han fikk i tysk tjeneste, ville det ha vært en enkel sak å kaste tyskerne på sjøen. Etter å ha opplevd den meningsløst dårlig forberedte, og like dårlig organiserte krigen på norsk side, var mange positive til tyskerne, mente han.

Konferansen var godt lagt opp, med en rekke, men til dels langdryge, innledningsforedrag, og korte etterfølgende ordskifter.

I tillegg til det nevnte innlederne, tok førstemanuensis Gudmund Moren tok for seg NS i Hedmark og Oppland før og under krigen. Historikeren Svein Amblie belyste hemmelig etterretning i de to fylkene under krigen. Hvor vanskelig det er å skrive okkupasjonens historie belyste Tore Pryser ved å ta fram jødeaksjonene her i innlandsfylkene. Det gjør en historiker litt forvirret når han ser at bygdefolket i Fron møtte opp og handlet livlig da det ble holdt auksjon over deporterte jøders etterlatenskaper.

AVVERGET

Som et bevis på hvor mye det betydde å ha norske myndigheter med tysk tillit, nevnte Einar Grill Fasting at den tyske kommanderende general for den tilbaketrekkelige Finlands-armeen vinteren 1944-1945 kom inn på ordførers kontor i Hamar, og forlangte at alle hus på halve Størhamar straks skulle evakueres, og overlates til de tyske troppene som måtte ha tak over hodet.

Situasjonen var temmelig fortvilet, men ordføreren løste saken ved å tromme sammen et selskap for generalen og adjutanten og fremtredende NS-folk. Her ble det gjort klart at holdningen mellom sivilbefolkningen og tyskerne ville bli uutholdelig hvis dette skjedde. Både atmosfæren og argumentene gjorde at generalen aksepterte en annen løsning.

102849